

Деякі автори необґрунтовано розширяють межі складного за змістом (взаємного) зобов'язання. Так, вважають, що «зобов'язання, що забезпечується порукою, становить особливу зобов'язальну сукупність (складне зобов'язання), яка характеризується єдністю мети, у процесі досягнення якої перерозподіляються права й обов'язки між кредитором, боржником і поручителем. Порука є елементом системи складного зобов'язання, оскільки поручительство не має самостійної мети окрім досягнення мети забезпечуваного зобов'язання» (Акуленко Е. А. Поручительство в системе сложного обязательства : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Елена Александровна Акуленко. – М., 2011. – С. 5).

Звичайно, що договір поруки не може входити в єдине складне зобов'язання із зобов'язанням, яке воно забезпечує. Тут можна говорити тільки про зв'язаність, залежність зобов'язань, але не про їх єдність.

Карабань Я. А.

Суддя Господарського суду Донецької області

ВИКОНАННЯ ГРОШОВОГО ЗОБОВ'ЯЗАННЯ

1. З огляду на поширеність грошових зобов'язань як форми опосередкування цивільного обігу законодавство, що поширюється на такі зобов'язання, потребує наукового обґрунтування і ретельного опрацювання. Між тим, складається враження, що багато положень чинного на цей час цивільного законодавства, що стосуються виконання грошових зобов'язань, опрацьовані явно недостатньо.

Глава 48 «Виконання зобов'язання» Цивільного кодексу містить низку положень, які стосуються виконання грошових зобов'язань (ст. 533-537 ЦК). Проте тут не вирішуються питання про виконання грошових зобов'язань шляхом передання готівкових коштів і шляхом перерахування платником одержувачу платежу безготівкових коштів. Натомість про розрахунки готівкою і в безготівковій формі йдеться у главі 74 «Розрахунки» Цивільного кодексу, хоч ця глава поширюється на розрахункові правовідносини, до яких грошові зобов'язання не належать. Звичайно, не вдале розміщення в Цивільному кодексі положень про способи виконання грошових зобов'язань не позбавляє ці положення регулятивного значення та здатності конкурувати при правозастосуванні з іншими законодавчими положеннями. Але ж це не виключає необхідності логічного послідовного розміщення нормативного матеріалу.

2. При визначенні строку виконання грошового зобов'язання помічається конкуренція між ст. 539 та ст. 538 ЦК. Судова практика схиляється до переважного застосування ст. 530 ЦК, хоч це видається неправильним. Справа в тому, що правові норми, які встановлені ч. 2 ст. 530 («якщо строк (термін) виконання боржника обов'язку не встановлений або визначений моментом пред'явлення вимоги, кредитор має право вимагати його ви-

конання у будь-який час. Боржник повинен виконати такий обов'язок у семиденний строк від дня пред'явлення вимоги, якщо обов'язок негайного виконання не випливає із договору або актів цивільного законодавства») і абзацом першим ч. 2 ст. 538 ЦК («при зустрічному виконанні зобов'язання сторони повинні виконувати свої обов'язки одночасно, якщо інше не встановлено договором, актами цивільного законодавства, не випливає із суті зобов'язання або звичаїв ділового обороту») співвідносяться як відповідно загальна і спеціальна. Оскільки грошові зобов'язання зазвичай є зустрічними зобов'язанням передати товар, виконати роботу, надати послугу, на них поширюється ч. 2 ст. 538 ЦК, що виключає застосування до них ч. 2 ст. 530 ЦК. Тому судова практика підлягає наближенню до букви закону, яке буде, як правило, виключати застосування до грошових зобов'язань ч. 2 ст. 530 ЦК (крім випадків, коли застосування ч. 2 ст. 538 ЦК до грошових зобов'язань виключається).

3. Складною проблемою стало визначення моменту виконання грошового зобов'язання при безготівкових розрахунках через банки. Будь-який акт цивільного законодавства загального правила з цього приводу не формулює. Проте стосовно позики ч. 3 ст. 1049 ЦК встановлює, що «позика вважається повернутою в момент передання позикодавцеві речей, визначених родовими ознаками, або зарахування грошової суми, що позичалась, на його банківський рахунок». Виникає думка застосувати за аналогією це законодавче положення з метою визначення моменту виконання будь-якого грошового зобов'язання. Але аналогія застосовується у разі неурегульованості цивільних відносин, тобто за наявності прогалин у законодавстві і неврегульованості цих відносин тими засобами, які допускає закон (договори, звичаєм ділового обороту). У даному випадку прогалини немає, бо є загальні норми, відносно до яких має визначатись момент виконання грошових зобов'язань. Перебуваючи у договірних відносинах з банком, що його обслуговує, платник покладає на банк обов'язок здійснити перерахування коштів з його рахунку в банку на рахунок кредитора за грошовим зобов'язанням. Банк списує кошти з рахунку клієнта (платника) та дає доручення Національному банку, через який зазвичай здійснюються безготівкові розрахунки, списати кошти з його кореспондентського рахунку та перерахувати їх на кореспондентський рахунок банку отримувача в Національному банку. Банк отримувача платежу зараховує суму переказу на рахунок отримувача платежу в цьому банку. З цим банком отримувач платежу має договір на розрахунково-касове обслуговування. Цілком логічно зробити висновок про те, що платник має відповідати за дії банку, з яким він уклав договір на розрахунково-касове обслуговування. Тому у випадках, коли цей банк не виконав доручення клієнта (платника) на перерахування коштів на рахунок платника, за нездійснення платежу перед його отримувачем відповідальність має нести платник. Якщо ж цей банк доручення платника належно виконав,

а банк, що обслуговує отримувача коштів, одержані кошти не рахунок отримувача коштів не зарахував (із-за відсутності у цього банку коштів), негативні наслідки цієї ситуації повинен нести одержувач коштів. Отже, грошове зобов'язання відповідно до системи договірних зв'язків, що ґрунтується на чинному цивільному законодавстві, повинне вважатись виконаним в момент, коли Національний банк списав суму платежу з кореспондентського рахунку банку, що обслуговує платника, і зарахував на кореспондентський рахунок банку, що обслуговує отримувача платежу. За зарахування банком, що обслуговує отримувача платежу, коштів на рахунок отримувача платник відповідати не може. Це – відносини, тягар неналежного функціонування яких має нести одержувач платежу. Тому ч. 3 ст. 1049 ЦК не тільки не може застосовуватись за аналогією до всіх грошових цивільних зобов'язань, а її застосування є проблемним навіть стосовно позики із-за грубо несправедливого покладення на платника (боржника за зобов'язанням позики) негативних наслідків протиправної поведінки банку, який обслуговує отримувача коштів і якого вільно вибрав отримувач платежу. Тут з метою визначити момент виконання грошового зобов'язання було зроблено складний дискурс. Було б краще, якби це питання було вирішене шляхом прямого встановлення в Цивільному кодексі спеціальних правил з цього приводу.

4. Потребують перегляду і правила ст. 534 ЦК, що визначають черговість погашення вимог за грошовим зобов'язанням. Власником грошових коштів є платник (до певного моменту), це стосується і безготівкових коштів. Таке твердження ґрунтується на п. 1.3 ст. 1 Закону «Про платіжні системи та переказ грошей в Україні», що визначає дату валютування як дату, «починаючи з якої гроші, переказані платником отримувачу, переходять у власність отримувача». Тому *de lege lata* безготівкові кошти також є об'єктом права власності. Логічно було б очікувати, що законодавець буде виявляти належну повагу до власності, до права боржників за грошовими зобов'язаннями на свій розсуд розпоряджатися власними грошовими коштами, у тому числі і тими, що обліковуються на рахунках таких боржників у банках. Але законодавець без будь-якої необхідності, а очевидно, із єдиного розуміння необмеженості своїх повноважень вирішив вмішатись у право боржників за грошовими зобов'язаннями на свій розсуд визначати призначення здійснюваних платежів. Правда, у змісті ст. 534 ЦК чітко проглядається бажання забезпечити інтереси банківської сфери, то не виключено, що цією статтею було виконано певне соціальне замовлення. Проте банківська система України і без того стала занадто обтяжливою для країни, держави, суспільства. Тому ст. 534 ЦК із цього Кодексу слід виключити. Від цього буде тільки користь для країни, держави, суспільства, а банківська система повинна дещо поступитись своїми інтересами, бо вони і без того забезпечені занадто.